

OB 550-LETNICI ROJSTVA KARTOGRAFA IN HOROGRAFA PIETRA COPPA

V drugi polovici leta 1469 ali prvi polovici leta 1470 se je v Benetkah rodil humanist, horograf in kartograf Pietro Coppo, ki ga je življenjska pot pripeljala v Izolo. Izhaja iz ugledne beneške plemiške družine, ki je bila članica Velikega sveta. V Benetkah je študiral geografijo, zgodovino in druge tedanje znanosti pri velikem humanistu Marc'Antoniu Sabellicu (1436–1506). Med drugim je proučeval tudi Plinijevo Naravoslovje, ki je imelo velik vpliv na njegovo kasnejše strokovno delo. Po končanem študiju je potoval po Italiji in Sredozemlju. Po vrnitvi domov je opravljal službo podestatovega pisarja v različnih mestih Beneške republike. Službene obveznosti so ga pripeljale tudi v Izolo, ki je postala njegovo stalno prebivališče. Leta 1499 se je poročil s Colotto di Ugo, članico plemenite, premožne in pomembne izolske družine, ki mu je rodila pet sinov. Leta 1506 je bil potrjen za izolskega meščana in svetnika. Opravljal je več pomembnih občinskih funkcij, večkrat je bil tudi vicedom. V Izoli se je popolnoma udomačil in dolga leta uspešno ustvarjal. Dobro premoženjsko stanje mu je omogočilo dolga potovanja in znanstveno delovanje. Umrli je konec leta 1555 ali v začetku leta 1556.

Coppo je po lastnih trditvah v Izoli napisal dela, ki so mu prinesla svetovni sloves: *De toto orbe* (Opis celotnega sveta; 1518–1520), *De Summa totius orbis* (Povzetek opisa celotnega sveta; 1524–1526), *Portolano* (1528) in *Del sito de Istria* (O položaju Istre; 1529, 1540). *De toto orbe* je najobsežnejše Coppovo delo, ki je nastalo kot rezultat spoznanj in izkušenj z njegovih potovanj, ki jih je kombiniral s sodobnimi in antičnimi viri. V štirih zvezkih je opisal celoten takrat poznani svet, najbolj podrobno Italijo. Prvi zvezek predstavlja kozmografija in osnove geografije, kjer piše tudi o Kolumbu in raziskovanju Novega sveta. V drugem zvezku je opis Evrope, v tretjem Afrike, h kateri šteje tudi ozemlja, ki jih je odkril Kolumb, in v četrtem predstavitev Azije, h kateri šteje tudi Madagaskar in Zanzibar. Po mnenju raziskovalcev njegovega dela so poglavja, kjer opisuje kraje, ki jih je videl in poznal, kvalitetnejša, preostalo pa je le seznam imen in navedb antičnih virov (Errera, 1934, cit. po Terčon in sod., 2001). Delo je bilo napisano v latinščini z dodatkom 22 na roko narisanih in pobarvanih kart in ni bilo nikoli izdano. Med uporabniki po Evropi sta krožila dva rokopisna izvoda. Original je ohranjen v Mestni knjižnici v Bologni, drugi izvod pa v Nacionalni biblioteki v Parizu. Coppo je *De toto orbe* štel za svoje najpomembnejše delo, zato je v oporoki želel, da ga hranijo v beneški knjižnici Santa Maria delle Grazie, skupaj z deli njegovega učitelja Sabellica.

Coppova karta sveta s toplotnimi pasovi je verjetno ena prvih kart sveta v valjni projekciji.

Vir: Petrus Coppus fecit: *De summa totius orbis*, 2001.

Nekaj let po opisu celotnega sveta je z namenom, da bi bili natisnjeni vsaj nekateri zemljevidi iz *De toto orbe*, pripravil njegov povzetek oziroma priročnik *De Summa totius orbis*. Delo je ohranjeno v treh izvodih, enega hranijo v Benetkah, drugega v Parizu in tretjega, ki ima edini v prilogi 15 tiskanih kart z naslovom *Petri Coppi De summa totius orbis*, v Pomorskem muzeju Sergej Mašera v Piranu.

Leta 1528 so v Benetkah natisnili *Portolano*, navigacijski vodnik po Sredozemlju, Atlantski obali Evrope in preostalih Coppu znanih svetovnih področjih, ki vsebuje tudi podatke o Istri in njenih pristaniščih ter Tržaškem in Kvarnerskem zalivu. Knjigi je dodal sedem zemljevidov, med katerimi prevladujejo pomorski. Ena od kart prikazuje tudi celotni takrat poznani svet. Coppo je v *Portolano*, čeprav nejasno, pisal tudi o ozemljih, ki jih je odkril Krištof Kolumb. Priročnik je zaradi potreb pomorstva hitro pošel. Ohranjena sta dva tiskana izvoda, v Benetkah in v Londonu, ter dva rokopisa, v Parizu in kot del piranskega kodeksa v Piranu.

Horografija oziroma krajepis *Del sito de Istria* je nastal leta 1529. Coppo se pri pripravi dela ni zadovoljil le s podatki antičnih učenjakov, temveč je osebno obplul in prepotoval Istro. Iz terenskih opažanj, zapisov in meritev je nastal prvi zelo natančen in verodostojen geografski opis Istre: pokrajine, naselij, pristanišč, podnebja, vegetacije, rodovitnosti tal, kvalitete zraka, ljudi, njihovih običajev ipd., ki je postal dragocen vir za poznejše

raziskovalce. Delo je izšlo leta 1540 v Benetkah, dodan mu je bil tudi zemljevid Istre, ki ga je Coppo izdelal že za *De summa totius orbis* leta 1525 in predstavlja prvi samostojni prikaz polotoka in najstarejši podroben prikaz dela slovenskega ozemlja (Terčon in sod., 2001; Žitko, 1999). Zemljevid velja za najnatančnejši in najkakovostnejši prikaz Istre do sredine 18. stoletja in je bil kot tak podlaga vsem nadaljnjim prikazom Istre. V svoj znameniti atlas *Theatrum orbis terrarum*, ki je izšel leta 1573, ga je vključil tudi Ortelius.

Horografsko in kartografsko delo Pietra Coppo v polni meri odraža razvojno stanje geografije v 15. in 16. stoletju. Značilna renesančna dela so bile kozmografije (splošni opisi poznanega sveta in vesolja, skupaj s kartografskimi prikazi), horografije (deželopisi) in topografije (krajepisi), ki izhajajo iz antične geografske tradicije in so jih ponovno obudili v renesansi. Kartografija je po stagnaciji v srednjem veku zelo napredovala, eden odločilnih dogodkov za njen razvoj je bil prevod Ptolemajeve geografije v začetku 15. stoletja, po kateri so se tedanji kartografi zgledovali in Ptolemajeve zemljevide v skladu z geografskimi odkritji dopolnjevali in iz njih odstranjevali neskladja z realnostjo. Značilna dela tega obdobja so bili tudi portolani, ki so začeli nastajati v 14. stoletju. Opremljeni so z zemljevidi, ki zelo natančno prikazujejo obale in njihove značilnosti ter ostale za pomorce pomembne pojave in imajo za lažjo navigacijo vrisano kompasno mrežo. V ta tok se je enakopravno vključil tudi Pietro Coppo. Njegov opus obsega kar 45 dokumentov z vseh tedaj aktualnih geografskih področij, kolikor jih ni uspelo izdati nobenemu kartografu ali horografu prve polovice 16. stoletja. Del tega opusa se kot dragocena, nacionalno in svetovno pomembna kulturna dediščina hrani v Piranu.

V piranskem kodeksu (knjigi rokopisov) so zbrana tri pomembna Coppova dela: *De summa totius orbis*, Portolano in kot najpomembnejši del kodeksa 15 lesoreznicnih zemljevidov, ki predstavljajo svetovni unikat. Karta sveta (planiglob), z Ameriko na zahodu in Japonsko na vzhodu, je nastala leta 1524, torej v času, ko so novi svet šele odkrivali in je imela Amerika status vojaške skrivnosti. Do podatkov zanjo je Coppo verjetno prišel z dopisovanjem s portugalskimi geografi. Karte, ki ponazarjajo posamezne dele Evrope, Azije in Afrike, so narejene na ptolemajski osnovi in dopolnjene z novimi podatki in spoznanji. V kodeksu so med drugim tudi ponazoritev geocentričnega sistema, navtična karta (portolan) Jadrana in karta Sredozemlja, karta srednje in južne Italije, Britanskega otočja in Irske, jadranske obale od Benetk do Ravene in Krete. Žal karte niso bile nikoli izdane v obliki atlasa, so pa najdragocenejši kartografski dokument, hranjen na ozemlju Slovenije (Terčon in sod., 2001).

Coppovo kartografsko in horografsko delo je bilo v 16. in 17. stoletju zelo vplivno, pogosto so se po njem zgledovali, ga prisovali in iz njega črpali podatke, v 18. stoletju pa je bil že dokaj pozabljen. Iz pozabe je prišel v začetku 19. stoletja, tudi zaradi nacionalističnih prizadevanj in iskanja dokazov o italijanstvu Istre, saj je Coppo, po zgledu antičnih učenjakov, Istro prišteval k italijanskim deželam. Leta 1829 je Pietro Stancovich izdal biografije pomembnih Istranov, med njimi tudi Coppovo (Stancovich, 1829). Stoletje kasneje je Attilio Degrassi (1924) objavil študijo o kodeksu in tudi

prepise arhivskih dokumentov, ki se nanašajo nanj in na njegovo družino. Najbolj temeljito pa sta Coppovo delo ovrednotila v 80. letih 20. stoletja Luciano Lago in Claudio Rossit (Lago, Rosit, 1984; 1986), ki sta izdala bogato študijo o njegovem življenju in delu ter faksimile vseh petnajstih lesoreznic kart iz piranskega kodeksa.

V slovensko zavest in zgodovino slovenske kartografije in geografije je Coppo začel močneje vstopati po letu 1983, ko so iz depojev Pomorskega muzeja Sergeja Mašere v Piranu ponovno »potegnili na plano« Coppov kodeks, ga preslikali na mikrofilm in restavrirali. Po tem letu so začele nastajati tudi predstavitve Coppovega življenja in dela v slovenskem jeziku (npr. Markovič, 1995; Žitko, 1999; Petrus Coppus fecit: De summa totius orbis, 2001; Orožen Adamič, 2001; Vodopivec, 2002; Ogrin D., 2019a; 2019b; Gašperič in sod., 2020), ki so bile tudi osnova za pripravo tega prispevka. Pred letom 1983 ga bežno omenja le Korošec (1978) v svojem prikazu razvoja kartografije na Slovenskem.

Zgodovinski spomin na Coppa goji v Izoli srednja šola z italijanskim učnim jezikom, ki nosi njegovo ime. Po njem se imenuje tudi osrednji park, v katerem je spominska plošča, v katero je vrezan Coppov zemljevid Istre (foto: D. Ogrin).

Pietro Coppo je živel v majhnem mestu, odmaknjenem od velikih gospodarskih, umetnostnih in znanstvenih središč, a je kljub temu sledil takrat sodobnim tokovom in s svojim kartografskim in geografskim delom dosegel svetovni sloves. Zaradi svojega porekla velja za velikana italijanske omike in ga kot italijanskega (tudi beneškega) znanstvenika obravnavajo enciklopedije in dela o zgodovini kartografije in geografije.

Zaradi opisa in zemljevida Istre ga kot pomembnega za razvoj znanosti uvrščajo tudi na Hrvaškem, pogosto pod pohrvašenim imenom Petar Kopic (npr. Kopic, 2020). Zaradi dejstva, da je večino svojih najbolj ustvarjalnih let preživel v Izoli, da je v svojih delih upodabljal in opisoval tudi del sedanjega slovenskega ozemlja in da se pomemben del njegovega opusa hrani v Piranu, ga lahko upravičeno štejemo tudi za pomemben člen razvoja geografije in kartografije na Slovenskem.

Literatura in viri

- Degrassi, A., 1924. *Di Pietro Coppo e delle sue opere. Documenti. Archeografo Triestino, XI, II serie, str. 321–349.*
- Errera, C., 1934. *Di Pietro Coppa e della sua opera »De toto orbe« (1520). Estratto dal Redicono delle Sessioni della R. Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna – Classe di Scienze Morali – serie terca, Vol. VIII., str. 25–47.*
- Gašperič, P., Šolar, R., Zorn, M., 2020. *Kartografski zakladi slovenskega ozemlja/Cartographic Treasures of Slovenian Territory. Ljubljana: Založba ZRC, NUK.*
- Kopic, P., 2020. *Hrvatska enciklopedija, spletna izdaja. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33063> (citirano 11. 10. 2020).*
- Korošec, B., 1978. *Naš prostor v času in projekciji. Oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije in Geodetska uprava SRS.*
- Lago, L., Rossit, C., 1984, 1986. *Pietro Coppo, Le »Tabvlae« (1524–1526), Una preziosa raccolta cartografica custodita a Pirano, Note e documenti per la storia della cartografia, I-II. Trieste.*
- Markovič, I., 1995. *Pietro Coppo in dragocena kartografska zbirka v Piranu. Primorska srečanja, 175/95, str. 745–747.*
- Ogrin, D., 2019a. *Geografska misel od antike do 19. stoletja. V: Ogrin, D. (ur.). Razvoj geografije na Slovenskem, 100 let študija geografije na Univerzi v Ljubljani. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 15–76.*
- Ogrin, D., 2019b. *Geografija v Evropi in na Slovenskem v času velikih geografskih odkritij. Dela, 51, str. 73–110.*
- Orožen Adamič, M., 2001. *Razstava zemljevidov Pietra Coppe. Geografski vestnik, 73, 2, str. 72–74.*
- Petrus Coppus fecit: De summa totius orbis, 2001. Razstavni katalog. Piran: Galerija Hermana Pečariča, 60 str.*
- Stancovich, P., 1829. *Biografia degli uomini distinti dell'Istria. Seconda edizione con saggio di annotazioni. Tommo secondo. Trieste, str. 84–93.*
- Terčon, N., Bonin, F., Čerče, P., 2001. *Petrus Coppus fecit; Pietro Coppo – življenje in delo, predstavitev piranskega kodeksa De sum(m)a totius orbis. V: Petrus Coppus fecit: De summa totius orbis. Razstavni katalog. Piran: Galerija Hermana Pečariča, str. 7–22.*

- Vodopivec, J., 2002. *Coppov piranski kodeks – struktura in stanje*. Knjižnica, 46, 1-2, str. 7–27.
- Žitko, S., 1999. *Pietro Coppo. O položaju Istre*. V: Darovec, D. (ur.). *Stari krajepisi Istre*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Pokrajinski muzej, str. 39–62.

Darko Ogrin

IN MEMORIAM MARJAN TKALČIČ (1949–2020)

V 71. letu starosti se je 10. oktobra 2020 od nas poslovil naš pedagoški kolega in prijatelj, geograf in zgodovinar, dr. Marjan Tkalčič, poznan predvsem po svojem vsestranskem in neumornem angažiranju na področju izobraževanja v turizmu. Otroška leta je preživelj v Moverni vasi, ob romantičnem kraškem izviru rečice Krupe, v občini Semič. Kasneje se je iz Izole, kjer si je z družino ustvaril dom, v Belo Krajino pogosto vračal.

Srednješolsko izobrazbo je z maturo zaključil na Gimnaziji Črnomelj; na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je za tem študiral geografijo in zgodovino in leta 1973 diplomiral. V poznejših letih je nadaljeval z izobraževanjem – najprej na beneški univerzi Ca' Foscari kjer je pridobil magistrski naziv leta 1994, ki mu ga je nostrificirala Univerza v Mariboru štiri leta kasneje. Leta 2009 je na osnovi disertacije "Vpliv managementa v turističnem gospodarstvu na izobraževanje za turizem – primer Slovenije" prejel na Fakulteti za organizacijske vede mariborske univerze v Kranju doktorski naziv. V njej izpostavlja pomen sodelovanja managementa v turističnih podjetjih z ustanovami, ki izobražujejo kadre za delo v gostinstvu in turizmu. Tkalčičeva doktorska disertacija je bila doslej citirana 273-krat.

Po diplomi je Marjan Tkalčič poldrugo desetletje poučeval na osnovni šoli Vojke Šmuc in na Srednji gostinski in turistični šoli v Izoli. Ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja je postal ravnatelj Gostinskega šolskega centra in vzporedno direktor restavracije in hotela Riviera v Izoli. Njegova ambicija je bila, da bi se na ravni Republike Slovenije oblikovala visokošolska ustanova, ki bi izobraževala obstoječe in bodoče delavce v turizmu in gostinstvu. Ob pomoči strokovnjakov Višje pomorske in prometne šole v Portorožu in nekaterih drugih sodelavcev Univerze v Ljubljani mu je uspelo, da je Svet za visoko šolstvo Republike Slovenije v začetku leta 1995 potrdil prvi visokošolski študijski program Hotelirstvo in turizem. Njegova vloga kot vodilnega avtorja in koordinatorja programa je bila nesporna. Na sestanke, ki jih je skliceval pred potrditvijo programa, je vabil tako vodilne delavce v turizmu kot univerzitetne predavatelje, ki so v univerzitetnih študijskih programih pokrivali vsebine, zanimive za tovrstno izobraževanje. Pogosti so bili obiski Filozofske fakultete, "njegovega" Oddelka za geografijo in kabineta, ki sva si ga delila z dr. Dušanom Plutom, njegovim